ԿԻԼԻԿԻԱ

ՀԱՆԴԷՍ

ԾԱԲԱԹԱԿԱՆ,

ԱՒԴՈՂԱԿԱՆ, ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ՀԱՏՈՐ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ. 1870, ՅՈՒԼԻՍ 1. Թիւ 1.

ԱԶԳ.

Ա.յսօր կակսինք ահա, Կիլիկիայիս հինգերորդ չրջանն. որքան որ ալ չորրորդ չրջանը լրացուցած չենք. բայց այս չրջանին հետ նախորդ չրջանի պակաս թիւերն ալ չաբաթ առ չաբաթ պիտի տանք, որպէս զի Կիլիկիայիս չորրորդ հատորն ալ լրանայ:

Գիտեն մեր ընթերցողք, որ 1860 էն իվեր սկսած ենք Առաղչաբանութիւնը սիրելի Ազգիս մէջ ընտանեցնել աշխատիլ, և ուրախ ենք, որ այս մասին փոքր ինչ ծառայութիւն ընել կարողացած ենք: Կիլիկիոյ հրատարակութիւնը տասը տարիներու մէջ զանազան վոխոխութիւններ կրած է, և տասը ալ պատճառն, երբեմն մեր բժշկութեան աշակերտելն և երբեմն ալ այս վերջին տարիներուս մէջ, բժշկական ծանր գործերնիս ալ, որոնցմով միշտ օգնականի կարօտած ենք. այս մասին մանրամասն տեղեկութիւններ տալ աւելորդ համարելով, ուրախութեամբ կծանուցանենք Ա.րդոյ Հասարակութեան, թէ վերջապէս այս նպատակնուս ալ հասանք, այսինքն մեր սկզբան հաստատուն օգնական մը դանել:

Ուստի այս շրջանէն սկսեալ յստակ եմ՝ որ մեր Կիլիկիան դաշնակցութիւնը պիտի ունենայ, ինչպէս որ իր համակրութիւնն ալ վերստին պիտի դանէ, որ ունէր մէկ քանի տարի առաջ հազարէն աւելի բաժանորդներով . . . :

Կիլիկիոյ Տնօրէնն է օրէս սկսեալ Պ. Ա. Մուրատեան, որ երբեմն խմբագիր էր, Փարիզ անուն լրագրոյն. չենք ուզեր հիմայէն գովեստ կարդալ Պ. Մուրատեանի, որ ծանօթ է Ազգիս իր տաղանդովը, դիւրիմիտ ու աշխոյժ բնաւորութեամբն :

Կիլիկիան պիտի հրատարակուի այս շրջանէն սկսեալ ամիսը հինգ անգամ, մէկ ու կէս արծաթի մէճիտի. նոյնպէս և պիտի ծախուի ձեռքէ հասը 30 փարայ :

Կիլիկիան հիմակուհիմայ ամիսը հինգ անգամ հրատարակուելով, քիչ առնէն չաբաթն երկու կամ երեք անգամ պիտի հրատարակուի :

Կիլիկիոյ նիւթոյ պարունակութիւնը պիտի ըլլայ Ս.ողջաբանական, Ազգային և Ուսումնական :

Կիլիկիոյ Ս.ողջաբանական յօդուածներն յետ այսորիկ աւելի ընտիր և օգտակար ըլլան պիտի. զի Հանդիսաս Տնօրինութենէն և այն մասին վերաբերեալ ամէն տեսակ դրծոդութիւններէն հրաժարելով, միայն ամէն մէկ թուոյ համար Ս.ողջաբանական յօդուած տալէ զատ ուրիշ մանանակցութիւն չունինք :

Պ. Մուրատեանին կվերաբերի յետ այսորիկ խմբագրութիւնը. մենք երբև մասնաւոր ազգային մը, պիտի չմանանք օգնել երեն . . . :

Ցուսանք թէ Ազգայինք ևս պիտի հաճին իրենց պարտաւորութիւնը կատարել :

Ա. յս համառօտ տեղեկութիւնները սիրելի Բաժանորդաց հաղորդելէն յետոյ, Սիլիկիա և խօսքս կատարած Պ. Մուրատեանի, մնալով սիրելի Ս. դիս

անձնուէր

Տ. Մ. Բ. Իմիճեան

Սիլիկիա հանդէսը ժողովրդեան ամենէն գլխաւոր մէկ պիտոյքը լեցընելու ծառայելուն համար՝ հաճելի թուեցաւ մեզի Մեծապատիւ Տօքթէօր Մ. Բ. Իմիճեանի առաջարկութիւնն ընդունել, հանդիսից խմբագրութիւնը (բաց է առողջաբանական մասէն) ընելու յանձնառու ըլլալով։

Առողջաբանութեան ուսումը մարդկային ազգին ամենէն պիտանի ուսումն է։ Անոր է որ մարդիկ իրենց անձին առողջութիւնը պահել սորվելով կանխահաս մահուան անթիւ առիթներէ և զուր տեղը անբուժելի հիւանդութիւններէ ազատ կրնան մնալ։

Եւ որովհետև հանդիսից բուն նպատակն Առողջաբանութիւնը ժողովրդեան մէջ տարածել է, վասնզոյ և մենք ուզեցինք այսպիսի օգտակար և պիտանի հրատարակութեան մը յարատեւութեանը ձեռնտու ըլլալ և ըստ մեր կարեցած հատարակութեան թեթև ծառայութիւն մը մատուցանելու հաղորդ գտնուիլ։

Եւ արդարև ինքզինքնիս երջանիկ պիտի համարինք եթէ այս նպատակին հասնիլ կարողանանք և մեր Սիրելի Ս. դաւիթը դոհ ընենք։

Ա. Մուրատեան

ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ

Ս. ՂՋԿԱՆՑ

ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹԻՒՆ

Կիլիկիայիս Զօրավարդ հասարի(*) մէջ աղջկանց դպրոցականքն ու զուարճութիւնք վերնագրով յօդուածներս մէջ մանրամասնաբար խօսեցանք, աղջկանց երաժշտութեան, պարի և թատրոնի վրայ, որք ժամանակաւոր են, և եթէ իրենց աղդեցութիւնը խիստ է, սակայն ամենասուր չէ. բայց այնպէս չէ ընթերցանութիւնն: Արդարև այս խնդիրն որչափ փափուկ, այնքան դժուար է, բայց և այնպէս աղջկանց առողջութեան և դաստիարակութեան այնքան կարևորութիւն ունի, որոյ համար չենք ուզեր զանց ընել:

Պատմութեամբ կսովրինք թէ Օգոստոսեան իր թագաւորութեան վրայ սա բառերն արձանագրել տուած էր, Դարմանք հոգւոյ: Արդարև, Թագաւորանի մը մէջ ամէն տեսակ դեղօրայք կպարունակվին, որոնց մէջ կգտնուին կակղացուցիչք, կազդուրիչք, դրդռնիչք, քրանեցուցիչք, թմրեցուցիչք և այլն:

Մենք կփափաքէինք թէ Օգոստոսեան փոխանակ դեղօրայք ըսելու՝ ԱՌՈՂՋԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ըսեր. վի դիրքն աւելի օգտակար է և միջոց, մարդս հիւանդութենէ հեռի պահել, քան թէ բժշկել: Բայց ինչպէս որ դեղ մը օգտակար է մէկին, վնասակար կրնայ ըլլալ ուրիշին, նոյնպէս ալ է դիրք մը. ուստի պէտք է աղեկ ընտրութիւն ընել դիրքերը թանգարանին մէջ չարելու, աստեն, որպէս զի աղջիկներուն միաքն ու հոգին թունաւորողները չդտնուին: Բայց այս կէտին մէջն ալ միայն գիւշութիւնն ու դաստղութիւնը չեն բաւեր, պէտք է

(*) Տես Կիլիկիա հասար Գ. թիւ 13:

որ բնական այս որպիսութիւններուն ալ դաստիարակութեամբ լուսաւորուին :

Անուրանալի է թէ, ամենայն համարձակութեամբ կըրնանք ըսել թէ, մեր մայրերը բաւական չկարդացին զատ, կարդացածնուն մէջ ալ ընտրութիւն չկայ. ասոր համար իրենք ալ բաւական հմտութիւն և կարողութիւն չունին իրենց աղջկանց ընթերցանութեան օգտակար դրոյ ընտրութիւնն ընել :

Ա. յս մասին մայրերը կպարտաւորին կարդալ, որպէս զի կարող ըլլան իրենք ալ իրենց աղջկանց ինչ կարդալնին ցուցնել :

Ինչպէս որ բժիշկ մը, իր նայած հիւանդին համար դեղագիր գրելու առեն, հիւանդին հասակը, կազմուածքը, ջղային գրգռութեան աստիճանն ևայլն մտքէ հանելու չէ, այնպէս ալ մեծ զգուշութեան կարօտ է որ և է գիրք մը աղջկան ձեռքը տալու առեն. և այս պարագային մէջ ալ մօր մը պարտաւորութիւնն և պաշտօնն է :

Երբ երիտասարդ աղջկան ձեռքը տրուած գիրք մը ընական է և իրեն հասակին, տաղանդին և կազմուածքին յարմար է, այնպիսի ընթերցանութիւն մը; աղջկան համար խրախոյս մը, մխիթարութիւն մը եղած կըլլայ, և այս կրնայ է որ Օգիմանտիա մեծ հեռատեսութեամբ այն բառերն արձանագրել տուած է :

Նախ և առաջ, մայրերու սովրեցնելու պարտաւորեալ ենք գթասեցուցիչ գիրքերու և Ռօմանններու վտանգն, որոնց մէջ ոչ դիտութիւն, ոչ օրինակ, ոչ վարձատրութիւն և ոչ խրատ կպատրաստակ : Ձենք ուրանար, թէ գիրք մը հնչուր ալ ըլլայ, անտարբեր չկրնար ըլլալ : Գիրքերուն մէկ մասն ընտիր, մէկ մասը դէշ է. անոնց ամէն մէկին ալ իր օգտուտը կամ վնասն ունի : Ա. յսպիսի գրոց գէշութեան առաջինն է ծանր գրոց ընթերցանութեան ճաշակը գոյել, և իրենց կարդացածին դիւրութեամբն իրենց ուշադրութիւնը սկսարացնել : Ա. յսպիսի գիր-

քերն առանց ուշադրութեան, խիստ շատով կկարգացուին, որոնք սովորութիւն կըլլայ պետութեան վերաբերեալ գրոց համար ալ, որով իմնայականութիւնը բնաւ չօգտիր։ Անհամառաւակելի է թէ այսպիսի ժամանակաւոր ընթերցանութեանց խառնակութիւնն, որ զննատական նկատմամբ, աւելի առողջարար և ոգեղական գրոց ընթերցանութիւնը կակարացընէ։

Վոլթեր իր ժամանակին հրատարակուած լրագիրներուն դէմ կվճռէր գրականական ճաշակին ապականեցնող. և որ Նիքեր-Սոսիւր ոխկինն ալ, Վոլթերի խօսքը կրկնելու առնն կաւելցնէր, թէ, ինչ պիտի ըսէր արդեօք մեր ժամանակին համար։

Ես ալ, կըսէ Ֆօնտանելիւ, իմ մտքս համար կըսեմ թէ, ինչ պիտի ըսէր Յաւուպղտմական Դատախտրակութեան հեղինակն, այսօր, երբէք առանձը սխալ և թերեւս գրականութեան ամէն կողմ տարածուելը, դիւրադէն հրատարակութեանց միջոցաւ։ Անկարելի է, արդարև, որ այսքան թերեւս հրատարակութեանց դէմ կարող ըլլայ դիմանալ ճաշակն, և այս առթիւ կըսէ Ֆօնտանելիւ ընտիր և օգտակար գրոց ընթերցանութիւնը լրագրոց հետ փոխանակելը, մեր գրականութեան չհասադիմութեան ամենէն սիրուր նշանակերէն մին է։

Ինչ որ վերն ըսինք թէ կին մը պարտաւորեալ է սակիկ շատ բաներ, դիտալ և մայրական պարտաւորութիւնները կարելի եղածին չափ կատարել կարող ըլլալու համար, աւելորդ կհամարինք ըսել թէ մայր մը պէտք է կարգացած ըլլայ կրօնական դատախտրակութեան և բարի օրինակի, ընդհանուր դատախտրակութեան, ազգայոց դատախտրակութեան և առաղջաբանութեան վերաբերեալ գիրքեր, անտեսական գիտութեան վերաբերեալ հրատարակութիւն, երեւելի բանաստեղծից և մատենագրոց հեղինակութիւններ, թէ ազգայինև թէ օտար Ազգաց, դիտութիւնք և արուեստք գիրքեր։ Անհա այս-

պիսի պէրքերն ըլլալու են իրենց յանդուրժելու, յոյժ իրենց եւ յոյժ իրենց աղջկանց օգտակար ըլլալու համար։

Մեկ քանի խօսք միայն կրօնական դրոց վրայ ընենք, որք ամենեն աւելի դգուշանալու արժանի են. մարդկային հոգին, իբրեւ կրօնական պարծիք նկատելով, այնքան դրոց պետք ունի, դպրոց այնքան եղանակներ, այնքան տարբեր վիճակներ, որոց համար կրօնական դրոց տեսակին թիւն օր ըստ օրէ աւելնալու վրայ է. ինչպես կան կրօնական դիրքեր, որք ըստ ինքեան ընտիր ըլլալովին հանդերձ չատերու մեծ գէշութիւններ կրնան պատճառել, կարգացողին հոգին չափազանց հոգեւորութեան ճանապարհն առաջնորդելով։ Եթէ պարզապէս միայն բարոյական աղդեին, առողջաբանութիւնն ընդմիջելու իրաւունք եւ պաշտօն չեն ունենար. բայց հոգւոյն այս կեդրոնատրութիւնն, իր ուժը ակարացնելով, բնաւ երբէք մարմնին ալ անշնաս չթողուր. ինչպէս որ երիտասարդ աղջկան խմացականն ժառանգին մէջ այնպիսի նախադատութիւններ կզտնուին, որք տխրալալ են, այս նկատմամբ, մեծ խոհեմութիւն ընել։ Կրնայ ըսուիլ ընդ հանրապէս, թէ դպրութեան վերաբերեալ դիրքերն որ աղջկանց միտքերը չափազանց կերպիւ կզրգռեն կրօնական դատարկախոհութեան առպարէզն ընդարձակելով, նոյնպէս եւ սիրտը պարտաւորութեան դգայողութիւնը յուզելով, ահա այսպիսի դրոց ընթերցանութիւնը, բոլորովին ճգնաւորական դիրքերէն աւելի ընտիր եւ օգտակար են։

Բաղմութեամբ ընթերցանութիւնն անշուշտ խմացականութեան յառաջադիմութեան ամենեն հաճոյական եւ օգտակար միջոցներէն մին է։ Բայց առ համար պէտք է կամ ընթերցող մը կամ ընթերցուհի մը, արդարև, աղէկ կառավարեալ, ճիշտ հնչամիներով կանոնաւորեալ, քաղցր արտասանեալ, պէտք եղած կէտերուն վրայ կեցող ձայնի մը նման հաճելի բան չկայ։ Այն ճշմարիտ արհեստ մ'է որ կրնայ համաձայնիլ թէ արձակել եւ թէ առանաւորել. բայց դժբաղդաբար մեր մէջ ճանչցուած չէ։ Պ. Խոտաբար Մինաչէ,

Լուսավիկա ՅՀ. ի հին ընտանեցյալը, բարձր ձայնով ընդհանրացնում էիան վրայ խիստ օգտակար աշխատասիրության մի մեջ կանայնները նշանակած է։ Խնայասիրությունը, արտասահմանությունը, ձայնի ճշդությունը, կազապատճին չարմար հնչումը, վերջապես բերնի շարժման ճշդությունն ու ներդաշնակությունն, այս հատկական աշխատասին զանազան մասերն են, որք խիստ քիչ են մեր օրերն, և թէ հինները, բարեկամ ձևի, խիստ մեծ վստահանօք կատանէին։

Ընտանեօք ընդհանրացնությունը ներկայացնող մասնությունն և դաստիարակությունն օգտանիներէն զատ, առոյգ չանությունն ալ իր օգտանիները ունի, ձայնի կրթությունն, իր անդամին դաստիարակությունն և ընչատությունն ժխմնասիրելի նկատմամբ. բայց միանգամայն կզարտատոքն սովրեցնել մայրերուն այն գիշությունն, որ կրնայ հետևիլ աղայոց ձայնի չափազանց կրթությունն երբ երկար տևէ ընդհանրացնությունը։ կրնայ ծնողք առնուլ կսկորդի կերկերել մը, վատնգատոր հոդնություն մը, երբ մանատանդ շատ կարդալով և պէտք եղած կէտերը չկայնելով, չեն կարող իրենց ընչատությունը կատավարել և հանգիստ ընել։

Բազմությունն ընդհանրացնությունը մանատանդ օգտակար է երբ հայրը կամ մայրը, կամ թէ մէկն ու միսն ալ ըստ կարգի այս պաշտօնը կատարեն բաժանմամբ, դի օգտակար է դաստիարակության, մանատանդ ձմեռ գիշերները երկայն ժամերուն։ Այն ընդհանրացնության չրջանն օգտակար կերպով ընդարձակելու միջոց մ'է։ Ես երբ առաջուց հայրը կամ մայրն ինքներեն առանձին կկարդայ, ինչոր ընտանեօք պէտի կարդայ, կրնայ դիանալ առաջուց ինչոր ալեկ, օգտակար և ինչոր աւելորդ, ինչոր օգտակար և վատնգատոր է. այս միջոցաւ վատնդները կրնայ հեռացնել, աւելորդ խոսքերն, երեսներն անցնել, շատ բառեր չարտասանելով, նոր բառեր յարմարցնել։ Այս եղանակներն անհրաժեշտ են։

Այրդարն խիստ սակաւամիտ են երիտասարդ աղջկանց

ձեռքն յանձնելիք դէրքերէն, որոնցմով թէ պրօտեսն անվնաս կերպիւ, թէ դատախարակութիւն :

Բնաւ երբէք երիտասարդ աղջիկներն ազատ թողուելու չեն, երբոնց կարդալիք դէրքերէն երբոնք երբոնց ձեռքն ընծայելու :

Մայրական խոհեմութիւնն, երիտասարդ աղջկան իմաստական և բարոյական պիտոյից ճանաչմամբը յուսաւորեալ, և խիստ շատ դէրքեր կարդալը միայն կարող է ապահովութիւն տալ այս մասին :

Բայց սա ևս մոռնալու չէ թէ միտքն ալ ստամոքսի նման այնպիսի կերակուրներ կուզէ, որք հաճելի ըլլալէ զատ միանդամայն անդադար ալ ըլլան . և պէտք է դիտնալ թէ ընդհանրապէս ընտիր դէրք կեղուածներն այս երկու պարագայներէն չեն կարող անվնաս : Կարելի է մայրերը մենէ ապահեն թէ մենք նոցա, օգտակար և ընթերցանութեան յարմար դրոց ցանկ մը ցուցնենք . որոր առ այժմ մեր այս երիտասարդ հասակին մէջ չենք կրնար համաձակիլ . մենք եթէ այսօր ընթերցանութիւնն Աստղաբանութեան հետ կխառնենք, սա իրաւամբ է թէ Աստղաբանի մը խօսիլ դէժուար է առանց դատախարակութեան մէջ մնալու, ինչպէս բարոյագէտի մը, որ անկարելի է որ խօսածին մէջ առօղջութիւնը չմտնէ : Մարմինը հոգիէն զատելն անկարելի է կրսէ, Մոնթէյնը դատիայի վիվլիոտիան :

Տօքթօր Մ. Բ. Նէթիճեան :

ՍՋՈՒՑԻՆ ԴՍՏԻՄԱՍԿՈՒԹԻՒՆ

Մեր մէջ շատ սակաւաթիւ են այն անձինքը որ հոգ կը տանին աղջին վիճակը քննելու և անոր յառաջադիմութեանը համար պէտք եղած դարմանը փնտռել և ի գործ դնելու : Ներբանչիւր ոք կզբաղի միայն իր անձին պիտոյքը՝ շահը հանդստու թիւնը և փառքը փնտռելու, և չկրնար հաւատալ

թէ սասով իւր վախճանին հասնիլն անհնար է, և թէ պէտք է ընդհանուր ազդին վիճակը լաւցընել՝ որ ինքն ալ աւելի ևս բարւոք դացութեան մէջ ըլլայ ու մնայ :

Իրա՛ւ, պէտք է որ մարդ նախ իւր վիճակը բարւոքելու չանք ունենայ, սակայն եթէ միայն ինքզինքը հոգալով ընդհանուրին պիտոյիցը վրայ անտարբեր կենայ, իւր ընկերական պարտաւորութիւնը կատարած չըլլալէն զատ՝ ինքն ալ քիչ անգամ և շատ տկար կերպով կհասնի իւր նպատակին. վասն զի իւր բոլորութիւնը չկրնար ունենալ անանկ զօրութիւն որ բան իր զօրութիւնն աւելցընելու կամ տևական ընելու նպատակ :

Ըսածնիս օրինակով մը բացատրենք .

Դիցուք թէ ես ուշադրութիւնս՝ չանքս և աշխատութիւնս կեդրոնացընեմ միայն իմ անձնական գործերս յառաջացընելու ու միայն իմ հարստութիւնս աւելցընելու, և ամենևին հոգ կամ ճեռնտուութիւն չընեմ այն ընկերներուս՝ որ հարըստանալու համար, պէտք ունէին իմ նիւթական կամ բարոյական մեկ թեթև օգնութեանս, զոր ինձմէ չկրնալ ընդունելով չկրցին հարստանալ և ազքատ մնացին : Յայտնի է թէ սանք իրենց ազքատութեանը ինծի օգուտ մը չեն կրնար ունենալ, չեն կրնար գործերս մեծցընելու համար ինծի ընկերանալ, պէտք ունեցած ատենս չեն կրնար ինծի դրամ փոխ տալ, և վերջապէս ինկած ատենս չեն կրնար զիս կանգնել՝ որով ես ալ նորէն կըլլամ իրենց նման ազքատ մը :

Ա՛յս ըսածնուս օրինակները շատ պատահած են մեր ազգին մէջ, և կրնամ ըսել թէ մեր յետամնացութեան մեկ գլխաւոր պատճառն այս եղած է . այսինքն՝ իւրաքանչիւրը ոչ իր անձին օգուտը խորհելով՝ իւր ընկերին օգտին անտարբեր մնալը, որ անձնասիրութիւն կանուանեն և որ մարդկային ազդին թշուառութեանը պատճառ եղող մեծ մոլութիւն մը ըլլալուն համար՝ վախնալի է և որ մեր մէջէն վերջացնելու հոգ տանիլը աներկայն զօրութեամբ :

Իսկ այն սակաւաթիւ անձինքը՝ որ այս ճշմարտութիւնն քաջ վերահասու ըլլալով հոգ կսանին ընդհանուր ազգին վիճակը լաւցնելու՝ անզօր չեն կեցած և պանապան միջոցներ խորհած և աշխատած են իւրաց դնելու։

Սակայն չատ փորձերէ ետքը՝ լաւ համոզուելոյն թէ ազգն իր սորին վիճակէն թէ՛ բարոյապէս և թէ՛ նիւթապէս բարձրացընելու միակ միջոցն է դաստիարակութիւն։ Ասոր իրենց սմանն կարողութեամբը ձեռք զարկին ազգը դաստիարակելու։

Այս նպատակին հասնելու համար, լաւագոյնակ ազգայ օրինակին հետևելով, սկսան դպրծել երեք միջոցով, որք են, Դպրոց, Օրագիր և Թատրոն։ Դպրոցներով կուզուի ապագայ սերունդը լուսաւորել՝ որ բոլոր ազգն ըսել է, և օրագիրներով ու թատրոններով ներկայ ժողովուրդը կրթել։

Կճանչնանք և կխոստովանինք թէ բան սոսկը են ազգը դաստիարակելու միջոցները, որոնցմով միայն կարելի է մեր ազգին ալ աւրուած բարոյականը նորոգել և իրեն նիւթական այժն աւելցընել։

Սակայն որքան որ մէկ կողմէն կուրախանանք նախ ազգին ցաւը ճանչցուելուն և ապա անոր դարմանը հասկըցուելուն վրայ, միւս կողմէն տեսնելով նոյն դարմաններուն ազդու կերպիւ ի գործ չկրնալ դրուիլը, կվշտանանք։

Թատրոններն ու օրագիրները ժամանակին համեմատ իրենց պաշտօնը կատարելու կաշխատին քիչ-շատ արդիւնաւոր կերպիւ։ Սակայն ամենէն դժուարը որ դպրոցն է, ամենէն անհատական վիճակի մէջ կդտնուի, և եղած չանիչ ու ծախսած դրամոց արժէքին ամենևին չհատատխաններ։

Յայտնի է թէ խօսքերնիս դպրոցի վրայ է ընդհանրապէս, և ոչ այս կամ այն դպրոցին վրայ։

Ժողովրդեան թուոյն և բաժանմանց համեմատ չատ սահմանաւոր են ունեցած դպրոցներս, և անանք ալ կատարեալ դպրոց ըլլալու համար չատ կտրօատ խիստ տնտեսութեան

Այս կարօտութիւնը գլխաւորն է ազգանաւար դատաստանաց սակաւութիւնը։ Մեր ազխատութեանը համեմատ վարպետ դատաստան չունինք։

Հիւանդ մը որքան ծանր ըլլայ այնքան աւելի կկարօտի ճարտար բժշկի։ Մեր ազխատութեան հիւանդութիւնն ալ շատ ծանր ըլլալուն՝ աւելի կկարօտինք ուսեալ դատաստաններու, որ չունինք։

Այս վիճակը կնմանի անոր, ինչպէս ժամանակ մը հաս ուսեալ բժիշկ չունենալով հիւանդները փերեզկիներու՝ վերհուկներու կամ պառաւանոց դարմանին կյանձնուէր, այնպէս ալ հիմա ուսեալ դատաստան չունենալով շատ անգամ բազդին բերմանբը դատաստան եղած անճանչ կյանձնուի ազգին բարոյական ամենայուռին վիճակը դարմանելը, որուն պէտք էր խիստ ճարտար ուսուցիչներ։

Ի՞նչ ընել պէտք է ասոր։ Ուսուցիչը դպրոցին կվերէ, դպրոցն ալ աստուածով կըլլայ։ Մենք ոչ մին ունինք և ոչ միսը, և կամ ունինք ըսելու չափ չունինք։

Մարմնաւոր առողջութիւն պահելու համար ճարտար բժիշկներ ունեցանք՝ լուսաւորեալ ազգաց ճեմարաններէն աշակերտ խրկելով. սակայն բարոյական առողջութեան համար այս բանը զանց առնուած է մինչև յարդ. որուն պատճառներն երկու են։

Նախ այն է թէ մեր ազգին մէջ դիտցուած բան մը չէր որ դատաստանութիւն սորվելու համար յատկապէս վարժարան երթալու է վարժապետացու աշակերտը և թէ ասոր համար յատուկ վարժարաններ կան Եւրոպա (Լ.քօլ Նօռմալ)։ Եւ սակայն ասիկա գիտցուած ալ ըլլար, դարձեալ երկրորդ պատճառը մեծ արգելք պիտի ըլլար այդ ուսումնութիւնը մէջերնիս մուցընելու։ Վասն զի, օրինակի աղագաւ բժշկութիւն կամ այլ արուեստ մը սորվելու համար Եւրոպա գացող աշակերտը հինգ–վեց տարի ծախք և աշխատութիւն քաշելով վկայականն առած ու հոս դարձած ժամանակը իւր արուեստը

պատուաստ և չահատոր կերպով ու քիչ հոգնութեամբ և դործ կդնէ ու գոհ կըլլայ իր վիճակէն, որով և ուրիշներն ալ կ'քաջալերուին երթալ նոյն արուեստները սորվելու։

Իսկ դաստատութեան արուեստը սորվելու գացող աշակերտը՝ վկայականն առած եկած ժամանակը կրնայ յուսալ որ իր արուեստն ի գործ պիտի դնէ հոս բժշկի մը՝ ճարտարապետի մը կամ վաստակաւորի մը նման։

Անշուշտ ոչ։

Նախ՝ իր արուեստն ի գործ դնելու եղանակը շատ տարբեր է միւսներէն. վասն զի հարիւրաւոր տղայոց չդիտցած բաներնին պիտի սորվեցնէ՝ օրն ի բուն սիրտ և կեանք մտչեցընելով, մինչդեռ միւսներն հանգստութեամբ իրենց գործը կկատարեն։

Երկրորդ՝ միւս արուեստագէտներուն անկախութիւնն ալ չունի դաստատուն, այլ շատ անդամ իրմէ տպիտակոյն անդամներէ բազկացեալ հոգաբարձութեան մը անօրէնութեանը տակ պիտի մնայ և անոր կամքը կատարելու պիտի ստիպուի Թողունք ժողովրդեան կամ երեւելի անձի մը ճոխ խաղալիք ըլլալը։

Վա՛յ այն դաստատուէն որ չկրնար հաճելի ըլլալ այս կամ այն աղային կամ այնինչ Սրբազանին . . . իսկոյն իր բազդը կտրուի։

Եւ սակայն այս ամեն չարչարանքը կրելէն ետքը դաստատուն դոնէ հանգիստ և պատուաւոր կերպով պիտի ապրի՞։

Այս ալ յուսալի չէ։ Վասնզի ամենակարը հազար դուռ չունի անոնք չկրնար անցնել, անոր ալ կանոնաւոր կերպով ստանալուն ապահովութիւն չկայ։

Ուրեմն ո՞ր չափանն է այն՝ որ Եւրոպա կերթայ և վաճառական բժշկութեան կամ ուրիշ արուեստ սորվելու՝ դաստատութեան արուեստը սորվելու կհեռանի ժամանակ և առակ վատնելով. մինչդեռ քսան տարի չափ կրնայ անոնց պես կեանք վարել։

Ասպա ուրիշ կարգաւորիչ դպրոց ունենալու համար պէտք է նախ դաստուածց վիճակը լաւցընելու աշխատիլ, որ դաստատը ընկալչաց փափաք ունեցողները քաջալերուին երթալ արուեստը սորվելու։ Ասպա թէ ոչ, յոյսերնիս կտրելու ենք ազգիկ դաստատ և յառաջադէմ վարժարան ունենալէ և ապագայ սերունդը դաստիարակելէ։

ԵՐԿԱԳՈՐԾԱԿԱՆ

ԴԱՂՆԻՈՅ ՏԵՐԵՒՈՎ ՄՆԱՑՈՂ ՇԵՐԱՄԸ

Այն անստուգութիւնը՝ որուն մէջ կզտնուի շերամապահութեան արհեստին ապագան՝ ամենուն ուշադրութիւնը կհրաւիրէ նոր տեսակ շերամ մը Գաղղիա մուտքընելու համար եղած փորձերուն վրայ։ Այս նոր շերամն առաջի դիմացկուն է ցրտին փոփոխութեանցը կամ երկիւղ չունի այն սովորալի հիւանդութենէն որ այնչափ տարիներէ ի վեր կտիրէ հասարակ շերամի որդերուն վրայ։

Այս փորձերն ընողներուն առաջինն է Պ. Կերչն-Մէնվիլ գաղղիացին որ կաղձուոյ (մեշէ) տերեւով մնացած հինգ տեսակ շերամ բերել տուաւ Ճափոնէն։ Այս բնագէտին օրինակին ատ խորհուրդներուն համեմատ յիշեալ շերամներն օդաւարժելու և մնուցանելու յաջող ու շատ քաջալերիչ փորձեր ըրին զանազան երկրագործներ, որոց մէջ կրնանք յիշել Պ. Փերսոնա և Պ. Մօռէօ ի Գաղղիա, ու պարոն որ Պրեթօն յԱւստրիա։

Պ. Կերչն-Մէնվիլ անխոնջ չանիւք կշարունակէ յիշեալ շերամը օդաւարժել ի Գաղղիա, և իր փորձերը, որ շարունակ յառաջադէմ են, արժանի են երկրագործութեան և տրուեստից բարեկամներուն ուշադրութեանը։

Յիշեալ բնագէտը երկրագործական ընկերութեան տե-

վեհապետ մը մնաս ցած է, որով կհամարվի 1869 տարւոյն փարձերին ձեռք բերուած արդիւնքը։

«Ըստ որ, կըսէ Պ. Սէրէն-Մէնվիլ, տակէ յառաջ պատահածներէն աւելի անյաջողութիւններ տեսի ունեցած անանկ պատճառներով որ դժուար է բացատրել, սակայն կարելոյ չափ գործածութիւնը Գաղղիա մոլլենելու և տարածելու նպատակաւ աշխատողներէն շատերը յաջողեցան իրենց փորը քանակութեամբ լրած փորձերուն մէջ։ Եթէ հաւանական է որ «Պօմպէյա Եամա Մաի» անուանեալ տեսակը, որ ինչպէս ի Ճափան նոյնպէս և հոս կաղնւոյ անտառներու մէջ կմնայ, մօտեցած է Գաղղիոյ կլիմային բոլորովին վարժելու, և դրեթէ թիթենւոյ չափ հասարակ դեղեցկութիւնը մեզի պիտի արտադրէ աւելի աժան գնով։»

Ս.ստրիոյ մէջ ալ պարտն ար Պրէթօն երկու տարիէ ի վեր շատ յաջող արդիւնք ձեռք բերած է, որուն վերջի հունձքը 14,000 խոզակ ունեցեր է։

Ս.յս յաջողութեանց շարունակութիւնը՝ յուսանելով թէ յիշեալ տեսակին մեծ քանակութեամբ մնուցանելն ալ հնարաւոր է Եւրոպայի մէջ՝ ազգս քաջալերութիւն մը կուտայ Պ. Սէրէն-Մէնվիլին օդնելու աշխատող չերամապարծներուն որ այս նոր տեսակ չերամը Գաղղիոյ երկրագործութեան մէջ մտցնեն։

Պ. Սէրէն-Մէնվիլ 1868 ին կրցաւ տասը հունտին բերել տալ Ճափոնէն հոն բնակող դաղղիացի բժշկի մը ընդհսիը։ Բայց դժբաղդաբար՝ պետք եղած զգուշութիւնը չըլլալուն պատճառաւ՝ հունտերը ճամբան փթած էին։ Ուստի 1869 ին դարձեալ բերել տուաւ և աղէկ վիճակի մէջ ստացաւ։ Վասն զի այս անգամ հունտերը պղտիկ քանակութեամբ հատ հատէ տուփերու մէջ դնել տուած և դարձեալ անոնք ալ խոշոր խոշոր բաժնուած մնասուկի մէջ դետեղել տուած էր իւրաքանչիւր տուփը գատ խորշի մէջ։ Անոնցմէ ալ օդ բաներու համար ծակերը ունէր ուսպարեայ թելէ հիւսուած

կատարել դժուար, այնպէս որ հանդիսաւորը վիշտ չար օրի մէջ մնալով անհնար էր ազատանել։

Յուսալից ենք որ կաղնուոյ չերամին կարևոր դործը, որուն անխոնջ աշխատութեանդ կհետևի Պ. Աբրէն-Մենվիլ, մեծ յաջողակամիտութիւն պիտի բնէ. վասն դի չերամադործներն այս տարի մուսյանելու ապիկ հանդամանեցան բաւական։

Կրնանք յուսալ ապագայ որ մեր հայ չերամադործներն ալ պիտի հետևին այդ ձորձերուն ընել և յաջողելու, որ եա չհնան Եւրոպացին։

ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԴԻՒՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ղոզին նաև ուկաստ քալեցընելու դործածուելէն իվեր ճանապարհորդութիւնները խիստ դիւրացած են, և մօտ ժամանակներս բանիլ սկսած երկաթուղիներն ուելի ևս կարճեցուցած են ճամբանները։ Անկէց որ հետևեալ հաշիւը կցուցընէ թէ հիմա ութսուն աւուր մէջ երկրագնդացոյս բոլորտիքը կրնայ պտըտուիլ, մինչդեռ յառաջ նոյնչափ ժամանակի մէջ հազիւ Փարիզէն Ս. Փեթրպուրկ երթալ կարելի էր։

Փարիզէն Նիւ-Եօրք	(երկաթուղեաւ ու չոգենաւով)	11 օր
Նիւ-Եօրքէն Սան-Ֆրանչիսկօ	(երկաթուղեաւ)	7 „
Սան-Ֆրանչիսկօյէն Եօքօհամա	(չոգենաւով)	21 „
Եօքօհամայէն Հօնկ-Քօնկ	(չոգենաւով)	6 „
Հօնկ-Քօնկէն Կալկաթա	(չոգենաւով)	12 „
Կալկաթայէն Պօմպէյ	(երկաթուղեաւ)	3 „
Պօմպէյէն Գահիրէ	(երկաթուղեաւ և չոգենաւով)	14 „
Գահիրէյէն Փարիզ	„ „	6 „
	դումար	80 օր

ՏԻՐ ԵԻ ԽՄԲԱԳԻՐ
ՏՈՒՔՈՐ Մ. Բ. ԻՒՓԻՒՃԵԱՆ
ՊՐԱՍԵՆԵԱԿՆ Է, ՎԷՋԻՐ ԽԱՆ ՎԱՐԻ ՅԱՐԿ ԹԻՒ 21

Կ. ՊՕԼԻՍ. Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Տ. Կ. ԱՍԼԱՆԵԱՆ